

Ципляк Н.О.

Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т.Г. Шевченка

ТАЄМНІ ГУРТКИ ЧЕРНІГІВСЬКИХ СЕМІНАРИСТІВ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На початку ХХІ ст. помітно зріс інтерес до вивчення ролі церкви у розвитку освіти, а особливо ролі середніх духовних навчальних закладів у підготовці освічених та висококваліфікованих кадрів для різних сфер. Не дивлячись на це, тема участі семінаристів у громадсько-політичному житті і революційному русі залишається на сьогоднішній день малодослідженою. Хоча історія створення та діяльності таємних гуртків при духовних навчальних закладах і привертала увагу дослідників, але з політичних та ідеологічних міркувань ця проблема довгий час не вивчалася.

Спробою реконструювати події, які відбувалися в стінах Чернігівської духовної семінарії щодо створення і діяльності таємних гуртків та участі семінаристів в революційному русі, є робота її вихованців І. Подвойського та О. Комарова, але вона не була опублікована і нині зберігається у Державному архіві Чернігівської області [3]. Задля всебічного висвітлення теми нами були залучені слідчі матеріали по звинуваченню вихованців Чернігівської духовної семінарії в приналежності до таємних гуртків та зберіганні та розповсюдженні нелегальної літератури [1]. А також спогади як колишніх вихованців, так і викладачів навчального закладу [2; 3].

Метою даної розвідки є висвітлення основних напрямків діяльності таємних гуртків, які існували в Чернігівській духовній семінарії на початку ХХ ст. Головна увага прикута до постатей їх організаторів та активних учасників.

Внаслідок реформ 60-х рр. XIX ст. замкнений інтелектуальний простір духовних навчальних закладів було певним чином розгерметизовано. Саме відтоді вихованці семінарій все більш активно беруть участь у громадсько-політичному житті, а згодом і в революційному русі, не винятком була і Чернігівська духовна семінарія.

І якщо в 70-х рр. таємні гуртки чернігівських семінаристів створювались за ініціативи київських студентів, то вже на початку 80-х рр. вони самостійно організували гурток, який який займався в основному ознайомленням з забороненою літературою та її розповсюдженням. Значний вплив на чернігівських семінаристів справляла з Чернігівська громада, до якої входили такі видатні діячі українського руху, як М. та В. Коцюбинські, С. та О. Русови, Б. Грінченко, І. Шраг, А. Верзилов, О. Тищинський, В. Хижняков, І. Рашевський, В. Самійленко та інші [10, с. 26].

Організованого характеру участь семінаристів у громадському русі набула у 1899 р. після створення таємної Загальносемінарської організації, з якою співпрацювали і чернігівські семінаристи. Вихованці Чернігівської духовної семінарії взяли активну участь в страйковому русі, що прокотився країною восени 1905 р. Семінаристи підтримували зв'язки з іншими навчальними закладами міста: реальним училищем, фельдшерською та технічною школами. А також активно співпрацювали з іншими духовними семінаріями, на підтвердження цього свідчить той факт, що Чернігів розглядався одним з ймовірних місць проведення загальносемінарського з'їзду навесні 1907 р. [3, с. 19].

Зі свідчень вихованця А. Левицького в 1905 р. в семінарії існувало декілька гуртків, що належали до різних політичних течій. Він був учасником гуртка очолюваного О. Красновським, до складу якого також входили О. Самойлович, Є. Усердов, В. Курганський, М. Толстуха, Я. Рознатовський, О. Чернявський і колишні вихованці семінарії Г. Громаковський та В. Сенюк. А в травні 1906 р. була створена «Черниговская семинарская организация РСДРП» зі своїм Статутом, яка

не мала відношення ні до ЦК РСДРП, ні до Чернігівського комітету РСДРП [1, арк. 34]. Діяльність її полягала в обговоренні на сходках рефератів з соціальних питань, при цьому вони користувалися нелегальною бібліотекою.

I. Подвойський у своїх спогадах стверджував, що у 1907 – 1914 рр. в стінах семінарії існувало декілька таємних гуртків [3, арк. 25]. Так, членом РСДРП був і його старший брат М. Подвойський, що засвідчив у своїх спогадах і П. Тичина: «Ніхто в семінарії не знав, що цей охайний, ввічливий, ретельний, відмінний учень – член РСДРП. Ніхто не міг подумати, що саме він розповсюджує в Чернігові ленінську «Іскру». Мало хто знав, що у своїй кімнатці семінарист М. Подвойський тримав бюст Тараса Шевченка й заборонений «Кобзар» і читав звідти вірші бурсакам» [6, с. 38].

П. Тичина і Г. Верьовка, навчаючись в семінарії, брали участь у нелегальних концертах симфонічного оркестру, яким керував С. Вільконський, на користь політичних засланих. «У році 1910, – за словами П. Тичини, – Григорій Верьовка разом зі мною брав участь у нелегальному концерті симфонічного оркестру мішаного складу, кошти від якого (концерту) йшли на політичних засланих – чернігівців. Оркестр складався із окремо відібраних музикантів-учнів середніх шкіл Чернігова. А ми з Грицем обидва були кларнетистами семінарського оркестру. Репетиції і концерт під виглядом якимсь «благовидним» (щоб не нагрнула поліція) відбувалися у будинку Залкінда, що праворуч стояв від тодішнього міського театру, – не більше як за чотири-п'ять будівель од поліцейської дільниці. Це близьке сусідство з поліцією, як запевняли, було найкращою гарантією того, що все спокійно пройде в нас, без жодного запідозрювання» [7, с. 249]. У 1911 р., як згадує П. Тичина «за мій зв'язок з Горьким та за те, що я, будучи семінаристом, друкувався в українських часописах за власним ім'ям, мали намір «уволить» з семінарії (поставивши мені «три» за поведінку)» [8, с. 6].

У 1910 – 1911 рр. у Чернігівській духовній семінарії діяв гурток шанувальників української мови. Гуртківці проводили збори по вечорах, в стінах

семінарії, інколи на квартирі у І. Подвойського. До них зазвичай приєднувався і М. Подвойський, який підтримував постійний зв'язок з родиною М. Коцюбинського. [3, арк. 34]. В. Смирнов, один з колишніх вихованців семінарії, згадував, що М. Коцюбинський іноді потайки приходив до семінарії вночі і спілкувався з семінаристами на різні літературні теми. [2, арк. 10].

П. Петровський згадував, що в семінарії під час його навчання (1912 – 1917 рр.) існував підпільний революційний гурток під керівництвом П. Тичини, членами якого були І. Петров, Є. Тичина, В. Еланський та ін. Сам П. Тичина писав, що «В. Еланський шукав і знаходив шляхи до нелегальних центрів передової молоді тодішньої чернігівської, інформував про революційні події в Росії, знайомив з нелегальною літературою, революційними листівками» [4, с. 16]. Заборонену революційну літературу семінаристи отримували від М. Коцюбинського та І. Шрага. Гурток навіть випускав ілюстрований рукописний журнал. За спогадами вихованців, було видано три його номери [3, арк. 44].

Маємо відомості, що у семінарії існувала і підпільна бібліотека. Заборонені книги постачав, зокрема, І. Товстуха. До нього в будинок на Мстиславській вулиці між 3 і 6 годинами дня приходили не тільки семінаристи, але й учні інших навчальних закладів міста [5, с. 45].

Отже, не дивлячись на певну ізолюваність навчального закладу, заборони Синоду та пильний контроль з боку викладачів та інспекторів, його вихованці не залишилися осторонь тогочасних перетворень. В семінарії існували таємні гуртки народницького, українофільського та соціал-демократичного спрямування, члени яких займались самоосвітою, читали й розповсюджували заборонену літературу. На початку ХХ ст. семінаристи брали активну участь у масових заворушеннях серед учнівської молоді, хвиля яких прокотилася країною під час революції 1905 – 1907 рр. Відтак не дивно, що зі стін Чернігівської духовної семінарії вийшли відомі діячі революційного руху М. Кибальчич, О. Одинцов, І. Подвойський та М. Подвойський.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дело по обвинению учащегося Черниговской духовной семинарии Левитского А.Д. в принадлежности к организации учащихся РСДРП и хранении прокламаций ЦК РСДРП. 13 июля 1909 – 18 июля 1915 г. Центральный державный історичний архів України, м. Київ. Ф. 317. Оп.1. Спр. 5168. 38 арк.
2. Письмо И.П. Львова бывшему ученику Черниговской духовной семинарии Комарову А.В. 18 января 1964 г. Державний архів Чернігівської області (далі ДАЧО). Ф. Р-1495. Оп. 1. Спр. 114. 18 арк.
3. Подвойский И., Комаров А. «К истории революционного движения среди учащихся Черниговской духовной семинарии». Монография. 1965 г. ДАЧО. Ф. Р-8860. Оп. 1. Спр. 55. 60 арк.
4. Губар О. Павло Тичина. К.: Радянський письменник, 1981. 258 с.
5. Ковалевський М. При джерелах боротьби. Мюнхен: Іннсбрук, 1960. 720с.
6. Тельнюк С.В. Молодий я, молодий... (Поетичний світ Павла Тичини (1906 – 1925)). К.: Дніпро, 1990. 417 с.
7. Тичина П. З минулого – в майбутнє. К.: Дніпро, 1973. 344 с.
8. Тичина П. Читаю, думаю, нотую: статті, нотатки, рецензії, інтерв'ю [упорядкування, підготовка текстів та приміток С. Тельнюка]. К.: Радянський письменник, 1974. 187 с.
9. Титлинов Б. Молодёжь и революция. Л.: Государственное издательство, 1925. 166 с.
10. Ципляк Н. Нелегальний гурток у Чернігівській духовній семінарії (1883 – 1884 рр.). *Матеріали науково-практичної конференції «Перші Фльорівські читання»*. Чернігів, 2010. С. 23–26.